

Oplossingsgerichte programma's

Oplossingsgerichte programma's voor het werken met kinderen en hun omgeving

In oplossingsgericht werken gaat het om het vinden van wat werkt voor deze persoon/personen, op dit moment en in deze context. Zij worden uitgenodigd anders te denken, hun gewenste toekomst te beschrijven, positieve verschillen op te merken en vooruitgang te boeken (Bannink, 2019).

We beschrijven vijf oplossingsgerichte programma's: 1. *Kid's Skills* voor kinderen tussen drie en twaalf jaar, 2. *Mission Possible* voor jongeren vanaf twaalf jaar, 3. *Signs of Safety* in de kinderbescherming, 4. *Van pesten naar samenwerken* en 5. de *WOWW-aanpak* op scholen.

■ Eva Kuiper & Fredrike Bannink

1 Kid's Skills
"In order to be motivated to achieve a goal you first of all need to feel that the goal is yours, that it is not only something someone else has told you to accomplish but something you have yourself decided or at least participated in deciding to accomplish." – Furman en Ahola (2007, p. 14).

Furman en Ahola (2007) ontwikkelden een programma om kinderen tussen de drie en twaalf jaar te helpen emotionele en gedragsproblemen de baas te worden. De principes zijn ook toepasbaar op jongeren en volwassenen (zie 2. *Mission Possible* verderop).

Volgens de auteurs hebben volwassenen de neiging problemen te zien als symptomen van een onderliggende stoornis die moet worden

behandeld, terwijl kinderen het probleem zien als een gebrek aan vaardigheden, die kunnen worden aangeleerd. *Kid's Skills* gaat uit van het perspectief van het kind.

Doel is kinderen die vaardigheden te leren, nodig om problemen meester te worden. Aangezien de methode gebruikmaakt van de steun van het gezin, school en vrienden, is het niet alleen van invloed op het kind, maar op het gehele sociale netwerk.

Methode

Het programma bestaat uit vijftien stappen, uitgevoerd met behulp van ouders, vrienden en anderen ('supporters') die dichtbij het kind staan:

1. Zet het probleem om in een vaardigheid (*skill*) die het kind kan leren of waarin het beter kan worden.

2. Bespreek met het kind om welke vaardigheid het gaat.
3. Vraag het kind de vaardigheid een naam te geven.
4. Onderzoek met het kind de voordelen van de vaardigheid voor hemzelf en anderen.
5. Vraag het kind een *power creature* te kiezen dat kan helpen de vaardigheid te leren (dier of stripfiguur).
6. Help het kind supporters te vinden (gezinsleden, vriendjes).
7. Vraag de supporters het kind te vertellen waarom zij erop vertrouwen dat het de vaardigheid kan leren.
8. Maak een plan hoe het kind succes gaat vieren.
9. Vraag het kind je te laten zien hoe het zich gedraagt wanneer het de vaardigheid in huis heeft.
10. Help het kind aan anderen uit te leggen om welke vaardigheid het gaat.
11. Geef het kind de kans de vaardigheid te oefenen, zodat het kan laten zien hoe goed het al gaat.
12. Laat het kind je vertellen hoe het eraan herinnerd wil worden als het de vaardigheid even vergeten is.
13. Vraag het kind supporters te bedanken wanneer het tijd is voor het feestje.
14. Geef het kind de mogelijkheid de vaardigheid aan andere kinderen te leren.
15. Zo nodig: overleg met het kind welke andere vaardigheid het wil leren/beter in wil worden.

Voordelen

- Kinderen hoeven niet over problemen te praten.
- Kinderen vinden het meestal leuk iets nieuws te leren of er beter in te worden.
- Als het kind de vaardigheid zelf bedenkt zal het gemotiveerder zijn aan de slag te gaan.
- Het bevordert samenwerking met ouders door hen uit te nodigen als supporters.

Rol professional

De professional doorloopt samen het kind de stappen van het programma. Aan dit programma kan het computeranimatieprogramma *Bam de Kids Toveraar* worden toegevoegd.

Rol ouders

Ouders worden als partners gezien die bereid zijn hun kinderen te steunen bij het ontwikkelen van een bepaalde vaardigheid.

2. Mission Possible

“De sleutel tot het werken met adolescenten is motivatie.” – Beumers en Furman (2010, p. 9).

Mission Possible helpt jongeren een doel te stellen en te bereiken. Het programma is geschikt voor jongeren van twaalf tot achttien jaar; individueel of in een groep. In een groep stellen de jongeren een gezamenlijk doel vast of iedereen werkt aan een eigen doel en is supporter voor elkaar. Het is toepasbaar in situaties waarin jongeren problemen ervaren of verandering willen zien, van gedragsproblemen en angsten tot persoonlijke ontwikkeling. Eerdere successen en hulpbronnen worden ontdekt, waaronder supporters, onmisbaar in het leven van jongeren, omdat de sociale omgeving steeds belangrijker wordt. De nadruk ligt op kleine stapjes richting het doel en zien van vooruitgang.

Methode

Mission Possible toont respect voor hetgeen waarover jongeren dromen. Hen wordt gevraagd na te denken wat zij willen veranderen om hun droom te realiseren.

Het programma kent elf stappen met oplossingsgerichte vragen. Het is een eenvoudig en transparant model dat gedeeld wordt met de jongere. Stappen 1 en 2 zijn bedoeld om het doel helder te krijgen, stappen 3 tot en met 7 om te bouwen aan zelfvertrouwen, stappen 8 en 9 om voortgang te koesteren, en stappen 10 en 11 om actie te ondernemen en successen te vieren.

Voordelen

- Jongeren beslissen zelf welk doel zij stellen; er wordt gebruikgemaakt van intrinsieke motivatie en hun eigen ideeën om dit te bereiken.
- Het programma respecteert hun dromen/ doel.
- Jongeren zijn eigenaar van hun eigen doel.
- Het bouwt voort op sterke kanten en eerdere successen.
- Het ontdekt verborgen mogelijkheden en hulpbronnen.
- Het werft supporters.
- Er wordt een actieplan opgesteld op basis van kleine haalbare stappen.
- Er komt een oplossing op maat.
- Er is aandacht voor het waarnemen van kleine positieve veranderingen.

Signs of Safety, ontwikkeld door Turnell en Edwards (2009) stelt de volgende vraag centraal: hoe kunnen wij een goede samenwerking opbouwen met ouders en kinderen in situaties waarin (mogelijk) sprake is van kindermishandeling, en toch het misbruik afdoende aanpakken?

Het programma werd ontwikkeld voor kinderen van nul tot en met achttien jaar en hun gezin, naar aanleiding van mishandeling die (gedeeltelijk) bekend is of ontkend wordt. Het wil een veilige opvoedingssituatie ontwikkelen, waarbij het doel is om het kind zo veel mogelijk contact te laten houden met de ouders, mits dat veilig en verantwoord is. *Signs of Safety* (SoS) creëert een gezamenlijke focus door iedereen die belang heeft bij de bescherming van het kind uit te nodigen na te denken over oplossingen

Kinderen vinden het meestal leuk iets nieuws te leren of er beter in te worden

Rol professional

De professional is getraind volgens het Mission Possible-model. Bij Mission Possible is de professional 'lui'. Het enige wat deze verder hoeft te doen is onvoorwaardelijk aanwezig zijn en oprecht interesse tonen in de jongere.

Rol ouders

Ouders worden uitgenodigd als supporters en ondersteunen de jongere wanneer deze daar behoefte aan heeft. In deze leeftijdscategorie gaan vrienden een meer bepalende rol spelen en blijft de rol van ouders vaak beperkt.

3. Signs of Safety

"How we think about issues of child maltreatment will, not surprisingly, determine how we respond." – Turnell en Edwards (1999, p. 29).

– van de 'grootste' persoon (bijvoorbeeld een rechter of psychiater) tot aan de 'kleinste' (het kind zelf).

Methode

SoS kent acht fasen. In fase 1 (voorbereiding) vraagt de SoS-hulpverlener aan de jeugdbeschermer informatie: Welke zorgen zijn er? Wie heeft welke signalen van onveiligheid geconstateerd? Wat zijn de sterke kanten van dit gezin? Welke signalen van goede zorg zijn er? In fase 2 (werkrelatie) wordt geïnvesteerd in een goede werkrelatie. Ouders wordt gevraagd: "Wat is jullie visie op de gebeurtenissen, beschuldigingen en de aanmelding?" "Welke mensen uit het netwerk kunnen helpen om de veiligheid van de kinderen te bewaken?" In fase 3

(veiligheidskaart) wordt met alle betrokkenen geïnventariseerd welke signalen van gevaar en veiligheid er zijn.

In de *Drie Huizen* wordt de thuissituatie met het kind besproken. Het kind maakt een tekening van drie huizen: het huis van de zorgen, het huis van de leuke dingen en het droomhuis (ofwel: huis van de gewenste toekomst). Hierbij horen oplossingsgerichte vragen, zoals bij de tekening van het droomhuis: "Stel dat je morgen wakker wordt en jouw droom is uitgekomen, wat zal je dan merken?" "Als ik door het raam van dit huis kijk, wat zie ik dan?" "Wat zal er anders zijn?" "Welke hulp heb je daarbij nodig?"

Fase 4 (verhaal in woord en beeld) is gericht op het betrekken van het kind bij het SoS-programma. De SoS-medewerker maakt samen met ouders een tekst aan de hand van de volgende vragen: Wie maken zich zorgen? Waarover maken ze zich zorgen? Wat is er tot nu toe gedaan? Wat gaan we aan de zorgen doen? Aan de hand van een in begrijpelijke taal gestelde tekst en plaatjes krijgt het kind uitleg over wat er aan de hand is. Ook kunnen ouders dit document met hun netwerk bespreken.

In fase 5 (voorlopige richtlijnen veiligheidsplan) worden stappen vastgelegd om het contact tussen kind en ouders te herstellen. Fase 6 (rollenspel 'similar but different') kan worden ingezet als het vermoeden bestaat dat de ouder(s) hun kind mishandeld hebben, maar dit ontkennen. Met een rollenspel wordt de ouder uitgenodigd vanuit verschillende perspectieven naar het verhaal van mishandeling te kijken. Door ouders te vragen een andere rol te spelen in een soortgelijke casus kan mishandeling aan de hand van verschillende scenario's worden onderzocht, zonder dat ouders hoeven te bekennen.

In fase 7 (definitief veiligheidsplan) worden afspraken gemaakt over de veiligheid, die worden besproken met en ondertekend door alle betrokkenen. In fase 8 (afsluiting en follow-up) worden afspraken gemaakt ter bewaking van het veiligheidsplan. Bovengenoemde fasen hoe-

ven niet als protocol afgewerkt te worden; het is mogelijk fasen over te slaan of in een andere volgorde te doorlopen.

Voordelen

- Risicotaxatie wordt gekoppeld aan de focus op de gewenste toekomst, waardoor de gesprekken niet alleen over risico's gaan.
- Er wordt gezocht naar uitzonderingen; het helpt ouders signalen van veiligheid te ontdekken en te vergroten.
- De focus is op kleine positieve veranderingen en maakt deze inzichtelijk aan de hand van schaalvragen.
- Het netwerk wordt geactiveerd.
- Het programma is toekomstgericht.
- Er wordt geïnvesteerd in – en uitgegaan van – een goede samenwerkingsrelatie, ook bij onvrijwillige deelname.
- Ouders voelen zich gerespecteerd omdat de professional ervan uitgaat dat zij bijdragen aan de oplossing.
- Ouders krijgen inzicht in hun doel, competenties en sterke kanten.

Rol professional

Professionals getraind in de SoS-methodiek hebben een neutrale rol en moeten verschillende 'petten' opzetten: ze moeten afwisselend het perspectief van de jeugdbeschermer, ouders en kind kunnen innemen. Ze kunnen niet tegelijkertijd behandelaar zijn van een van de gezinsleden.

Ze dienen cliënten te respecteren als personen die het waard zijn om mee samen te werken. Daarnaast dienen ze ervan uit te gaan dat deze personen kunnen bijdragen aan het oplossen van de onveilige thuissituatie en dat er in elk gezin al signalen van veiligheid aanwezig zijn.

Rol ouders

Ouders kunnen in de tweede fase van SoS hun eigen verhaal vertellen. Zij worden uitgenodigd hun ideeën aan te dragen om de veiligheid te vergroten en er worden doelen geformu-

leerd. Er wordt gekeken wie in hun netwerk een rol kunnen spelen bij de bewaking van de veiligheid. Overleg met alle betrokkenen, dus zowel ouders als instanties, vindt plaats tijdens 'ronde tafels', met als voordeel dat er niet over ouders gepraat wordt, maar *met* hen. Het moet duidelijk zijn welke instanties er aan tafel zitten en ouders moeten hierin expliciet toestemmen.

4. Van pesten naar samenwerken

"A proactive friendly and supportive ethos reduces bullying in schools, not strategies to solve it." – Young (2013, p. 21).

Het programma van Young (2012), ook wel de 'Support Group-aanpak' genoemd, stelt dat de meest effectieve manier om gewenste verandering teweeg te brengen is om 'waarde-rende aandacht' te geven. Juist door aandacht te geven aan het ongewenste gedrag, pesten, bestaat het risico het erger te maken. Yeager, Fong, Lee en Espelage (2015) toonden aan dat sommige interventies om pesten te verminderen weliswaar effectief waren bij jongere kinderen, maar een tegengesteld effect hadden bij oudere kinderen en het pesten juist verergerden. Young pleit daarom niet voor een 'antipestweek', maar een 'vriendschapsweek'.

Methode

Het kind dat wordt gepest wordt gevraagd welke interacties hij lastig vindt, welke andere kinderen er in de buurt zijn wanneer hij het moeilijk heeft en welke vrienden kunnen helpen. Het kind wordt gerustgesteld door duidelijk te maken dat het in de toekomst beter zal worden en dat een 'support group' gaat helpen.

Het kind noemt vijf tot acht namen van kinderen die uitgenodigd worden te helpen, met als doel dat het kind gelukkiger is op school. Vooral op basisscholen bleek dit effectief. Aan het kind wordt gevraagd op alles te letten wat er voorafgaand aan de volgende bijeenkomst beter gaat.

Over discussies met een klas of groep over

pesten zegt Young: *"Don't do it!"* In plaats daarvan stelt ze voor discussies te voeren aan de hand van de volgende vragen:

- Beschrijven van de gewenste toekomst: hoe wil je/willen jullie dat jullie klas er uitziet?
- Opsporen van successen: wat heb je/hebben jullie gedaan dat goed ging?
- Vinden van sterke kanten: complimenten geven en elkaar waarderen.
- Hoe kunnen jullie meer doen van wat werkt?

Voordelen

- Het kind hoeft niet – opnieuw – te vertellen wat er is gebeurd.
- Het kind en ouders krijgen hoop op een betere toekomst.
- Het kind hoeft niet te 'klikken'.
- Het is niet nodig te bewijzen dat het pesten heeft plaatsgevonden en een schuldi-gte aan te wijzen.
- Kinderen kunnen zonder gezichtsverlies fouten herstellen.
- Kinderen vinden het programma leuk.
- De effecten zijn op de lange termijn merkbaar.

Rol professional

Medewerkers op school hebben de capaciteiten in huis om het gewenste verschil te maken. Young raadt aan te focussen op hoe de school wil zijn en dit te vertellen, te (be)leven en te onderwijzen. Externe professionals hebben de taak vooral complimenten te geven over wat alle medewerkers doen wat werkt en dit uit te breiden.

Rol ouders

Ouders worden bij de evaluaties betrokken; dit stelt hen tevens gerust. De ouders van het kind dat pest worden ook betrokken; niet door te melden welk ongewenst gedrag hun kind op school vertoont, maar juist door te vertellen hoe behulpzaam hun kind is (geweest) in de samenwerking met anderen.

5. WOWW-aanpak

"This program encourages teachers to collaborate with students in setting goals, soliciting students' ideas for solutions, and looking for small successes to build on." – De Jong en Berg (2002, p. 293).

De *WOWW-approach* (*Working on What Works*; Berg en Shilts, 2005) is bedoeld om de leeromgeving in de klas te verbeteren. Het verbetert de samenwerking tussen docent en leerlingen door gebruik te maken van wat werkt, zonder kinderen die storend gedrag vertonen als schuldigen aan te wijzen.

De WOWW-coach stelt vragen aan docent en leerlingen als: "Wat wil jij in jouw klas?" "Hoe denk je dat jullie dat kunnen bereiken?" "Waar moeten we meer van doen?" "Welk gedrag dat er al is vind je goed van je medeleerlingen en/of docent?" Door dialoog en samenwerking construeren kinderen samen hoe 'de beste klas' eruitziet. De aanpak kent veel praktische technieken en is makkelijk te begrijpen.

Methodes

In tien wekelijkse klasuren observeert de WOWW-coach de hele klas – zowel docent als leerlingen. De coach let niet op probleemgedrag, maar zoekt juist naar sterke kanten en positieve (inter)acties. Aan het eind complimenteert de coach docent en leerlingen met alles wat de coach gezien heeft wat werkt. Juist het opmerken en erkennen van successen (hoe klein ook) zorgt ervoor dat docenten en leerlingen die positieve dingen gaan opmerken en blijven doen. De WOWW-aanpak bouwt voort op bestaande sterke kanten en kwaliteiten, waarbij de gewenste uitkomst er voor iedere klas anders kan uitzien.

Voordelen

- Er ontstaat een betere sfeer in de klas.
- De aanpak is makkelijk.
- Kinderen voelen zich sterker.
- Kinderen spijbelen minder; minder drop-outs.
- Leerlingen zijn coöperatiever.

- Er is meer enthousiasme voor de lessen.
- Het bouwt voort op bestaande sterke kanten.
- Het bevordert de zelfwaardering en zelfbewustzijn bij leerlingen.
- Docenten voelen zich effectievere managers van de klas.
- Docenten hoeven geen extra taken te vervullen of voor te bereiden.
- De dagelijkse gang van zaken in de klas wordt niet verstoord.

Rol professional

De coach is getraind in de WOWW-aanpak. Docenten krijgen geen extra taken en geven les zoals ze dat altijd doen.

Rol ouders

Omdat de WOWW-aanpak is bedoeld om de leeromgeving te verbeteren is de rol van ouders beperkt. Aanbevolen wordt om ouders wel voor te lichten over de aanpak, en te vertellen wat er in de klas in grote lijnen besproken is en welke verbeteringen er merkbaar zijn. Het mooiste is het wanneer ouders 'besmet' raken en met dezelfde principes thuis aan de slag gaan. Ze kunnen bijvoorbeeld een huisvergadering organiseren en oplossingsgerichte vragen stellen als: "Wat wil jij thuis het liefst?" "Hoe denk je dat we dat kunnen bereiken?" "Waar kunnen we meer van doen?" ■

Dit is een bewerking van hoofdstuk 9 van *Oplossingsgerichte vragen aan kinderen en hun omgeving – in (g)gz en onderwijs* (Bannink & Kuiper, 2016).

Eva Kuiper is forensisch orthopedagoog, werkzaam als docent aan de Universiteit van Amsterdam

Fredrike Bannink is klinisch psycholoog en K&J psycholoog specialist, werkzaam in eigen praktijk.

Referenties

- Bannink, F.P., & Kuiper, E.C. (2016). *Oplossingsgerichte vragen aan kinderen en jongeren - in (g)gz en onderwijs*. Amsterdam: Pearson.
- Bannink, F.P. (2019). *Oplossingsgerichte vragen: Handboek oplossingsgerichte gespreksvoering* (4e herz. ed.). Amsterdam: Pearson.
- Berg, I., & Shilts, L. (2005). *Classroom solutions: WOWW coaching*. Milwaukee: BFTC Press.
- Beumers, C., & Furman, B. (2010). *Werkboek Mission Possible*. Huizen: Pica.
- Furman, B. & Ahola, T. (2007). *Change through cooperation: Handbook of re-teaming*. Helsinki: Brief Therapy Institute.
- Jong, P. de, & Berg, I.K. (2002). *Interviewing for solutions*. Belmont: Thomson.
- Turnell, A., & Edwards, S. (1999). *Signs of Safety*. New York: Norton.
- Turnell, A., & Edwards, S. (2009). *Veilig opgroeien: De oplossingsgerichte aanpak Signs of Safety in jeugdzorg en kinderscherming*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Yeager, D.S., Fong, C.J., Lee, H.Y., & Espelage, D.L. (2015). Decline in efficacy of anti-bullying programs among older adolescents: Theory and a three-level meta-analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 37, 36-51.
- Young, S. (2012). *Van pesten naar samenwerken: De Supportgroep: Oplossingsgerichte aanpak bij pestgedrag in school*. Huizen: Pica.
- Young, S. (2013). *Solution-focused anti-bullying* [Powerpoint-presentatie]. http://www.spoe.nl/media/attachments/pesten-past-niet-lezing-1-sue-young_1_.pdf